
РОЗДІЛ VIII. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

УДК 343.343.3+916(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.53>

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВОЄННОЇ БЕЗПЕКИ В УКРАЇНІ ТА ЧЕХІЇ

Артемів В.Ю.,

доктор педагогічних наук, професор

ORCID:0000-0002-5290-4496

e-mail:vuk_karadzic@ukr.net

Тиква В.Л.,

ORCID: 0000-0002-2129-6125

e-mail: vzarburg007@gmail.com

Артемів В.Ю. Тиква В.Л. Порівняльний аналіз кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Україні та Чехії.

Стаття присвячена порівнянню характеристик кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Республіці Чехія та нашій державі.

Вказується, в умовах розвинутого громадянського світового співтовариства, особливо на теренах сучасної Європи, останнім часом саме питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки та різного роду юридично значущі дії в контексті забезпечення воєнної безпеки стають невід'ємною частиною життя кожної людини. Особливо актуальним це безумовно стає в контексті неспровокованої агресії РФ проти нашої держави.

Питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки виявляється в об'ємності впровадження різного роду військових аспектів в різні сфери життєдіяльності суспільства. Однак, в умовах російської навали актуальності набуває не просто вдосконалення діючих законодавчих вимог, але й принципове уточнення специфічних тлумачень і визначень кримінально-правової охорони воєнної безпеки країн, які ще нещодавно – в минулому столітті входили до сфери інтересів Москви.

У статті розглянуто особливості організації кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Україні та Чеській Республіці. Аналіз Кримінальних кодексів зазначених засвідчив, що місце військових кримінальних правопорушень в системі кримінальних законів у цих країнах визначається дещо відмінно.

Відтак, встановлено, що чинне кримінально-правове законодавство України регламентує достатній перелік різного роду аспектів забезпечення воєнної безпеки, в умовах розширення масштабів використання різних видів «військовізації» в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. Відповідно, необхідним є комплексне та розширене оформлення відповідних складів в рамках не одного розділу кримінального закону України, а, за прикладом Чехії, оформлення у кількох главах та розділах відповідного законодавчого акту.

Крім того, вбачається за необхідне систематизувати існуючі в Україні підходи до понятійно-категоріального апарату щодо злочинів проти встановленого порядку несення військової служби, а також проти людства та миру.

Ключові слова: воєнна безпека, військові кримінальні правопорушення, кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки, кримінальне законодавство зарубіжних держав; порівняльне кримінальне право.

Artemov V.Yu. Tikva V.L. Routine analysis of criminal and legal security of military security in Ukraine and the Czech Republic.

The article is devoted to the equalization of the characteristics of criminal and legal security of military security in the Czech Republic and our state.

It seems that in the minds of the developed community of the world's trade unions, especially in the current trends of Europe, the remaining part is the very nourishment of the criminal and legal security

of military security and various kinds of legally significant actions in the context Military security becomes an invisible part of every person's life.

The nutrition of criminal and legal security of military security is revealed in the scope of the promotion of various types of military aspects in various spheres of marital life. However, in the minds of the Russian naval, it is not just the thoroughness of the current legislators that is gaining relevance

The article examines the peculiarities of the organization of criminal and legal security of military security in Ukraine and the Czech Republic. The analysis of the Criminal Codes of the meanings is clear that the place of military criminal offenses in the system of criminal laws in these countries is clearly indicated.

Thus, it has been established that the criminal and legal legislation of Ukraine regulates a sufficient range of various aspects of military security, in the minds of expanding the scope of various types "Revolution" in Ukraine in the minds of the legal regime of the military camp.

Key words: military security, military criminal offenses, criminal law enforcement of military security, criminal legislation of foreign states; comparative criminal law.

Постановка проблеми. В умовах неспровокованої агресії рф особливо гостро постає питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки, адже різноманітні юридично значущі дії в контексті російсько-української війни стають невід'ємною частиною життя кожного українця. Особливо актуальним це безумовно стає в контексті зазіхань московії проти нашої держави.

Відтак, питання кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки виявляється в об'ємності впровадження різного роду військових аспектів в різноманітні сфери вітчизняного громадянського суспільства. Однак, в умовах російської навали особливої актуальності набуває не просто вдосконалення діючих законодавчих вимог, але й принципове уточнення специфічних тлумачень і визначень кримінально-правової охорони воєнної безпеки України, які ще нещодавно входили до «совєтського» блоку.

Відтак, динамічність розвитку кримінально-правової охорони воєнної безпеки в таких країнах як Республіка Чехія, яка ще у 1999 році стала членом НАТО, вбачається актуальними, оскільки подібні досягнення юридичної науки, порівняльного кримінального права та техніки кодифікації законодавчих актів, а саме – Кримінальних кодексів України й Чехії досягти суттєвих результатів збройному протистоянні з рф. Президент України зазначив, що «Зараз у нас більше можливостей для вступу до НАТО. Якщо аналізувати взагалі, то сьогодні українська армія, мабуть, одна з найкращих у Європі. І це не може не зацікавити НАТО» [1].

Стан опрацювання проблеми кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки. В Україні проводяться дослідження щодо упорядкування суспільних відносин в сфері військового права та воєнної безпеки. Ключовими для широкого розуміння розвитку цих понять стали дослідження В. Паліводи [2], О. Литвиненка, Г. Перепелиці [3], В. Артемова [4], Ю. Анісімова, В. Дзюби [5], М. Мігала [7] та багатьох ін. Проте ґрунтовних досліджень, присвячених належному науковому та юридичному вивченню особливостей кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в таких країнах як, зокрема, Республіка Чехія ще й досі не було.

Метою статті є особливості організації кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Республіці Чехія в контексті її порівняння з нашою державою.

Виклад основного матеріалу. Злочинна діяльність в українських реаліях накладається на збройний конфлікт, спровокований рф, розвивається стрімкими темпами, що виявляється в істотній зміні способів здійснення протиправних дій у умовах правового режиму воєнного стану.

В даному контексту принципового значення набуває сама належність та наявність необхідних кримінально-правових підходів до правовідносин у військовій сфері, що дозволило б у повній мірі оцінити протиправні діяння, що здійснюються в указаній площині.

Сучасна правова література містить різноманіття досліджень, присвячених проблемам забезпечення воєнної безпеки, однак кримінально-правова направленість даних робіт більшістю пов'язана з аналізом окремих злочинних дій. Наприклад, прискіплива увага науковців приділяється злочинам проти встановленого порядку несення військової служби [5]. Зазначена тематика, безумовно, має вкрай важливе значення в рамках наукових розвідок українських правників науки, однак нам доцільним вбачається комплексно проаналізувати існуючий стан кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в провідних країнах світу [6].

Адже, на сьогодні вітчизняна правова система через активні бойові дії дещо спрощено сприймає ідею «військовізації» [7] не як щось матеріальне, а в якості іншого об'єкта, який незалежно від його фізичної фіксації має конкретне значення в рамках конкретних правовідносин.

В першу чергу відзначимо, що в межах заявленої проблематики принципового значення набуває те, що в Україні військовими протиправними посяганнями визнаються кримінальні правопору-

шення проти встановленого законодавством порядку несення або проходження військової служби, які вчиняються військовослужбовцями, а також військовозобов'язаними та резервістами під час проходження ними зборів.

Низка військових кримінальних правопорушень характеризується такими ознаками, як вчинення діяння в умовах воєнного стану, в бойовій обстановці, під час бою, в районі бойових дій тощо. Ці ознаки свідчать про підвищену суспільну небезпеку діяння. За своїм значенням поняття «військового злочину» має суто внутрішньодержавний сенс, тобто це неправомірні дії проти прийнятого (встановленого) в державі порядку несення військової служби, та всіх інших пов'язаних з цим відносин, в конкретній окремій країні.

Поняття військової безпеки знаходимо у Воєнній доктрині України [8]. Однак, Воєнна доктрина України стосується військової безпеки та акцентується увага на факторах, які безпосередньо впливають на військову складову діяльності країни. Тому відповідно до Воєнної доктрини України військову безпеку держави визначають як стан безпеки національних інтересів, її суверенітету, територіальної цілісності та недоторканності від посягань із застосуванням військової сили. Філологічно поняття «воєнна безпека» і «військова безпека» споріднені, близькі за змістом. Втім етимологічні значення термінів «воєнний» і «військовий» не тотожні в контекст розуміння належності до армії (воєнних) та до особливої сфери суспільне життя, пов'язане з військовою структурою суспільства (військовим). Виходячи з вищенаведених визначень, науково-практичних джерел інформації проглядається наступна трансформаційна система управління військової безпеки України у сучасних мінливих умовах внутрішніх та зовнішніх викликів [9], особливо з огляду на неспровоковану агресію північного сусіда. Кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки лише частково реалізується у вітчизняному законодавстві. Зокрема, представлено у Розділі XIX «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби» Кримінального кодексу України [10].

Натомість, в Кримінальному Кодексі Чехії [11] (Особливій частині), – країни-члена Європейського Союзу, яка ще в далекому 1999 році вступила до Північноатлантичного союзу, вміщено дві глави у яких розмежовано законодавство у сфері воєнної безпеки.

Це, зокрема, Глава XII «Військові кримінальні правопорушення», що включає п'ять розділів:

- Кримінальні правопорушення проти військової субординації та військової честі;
- Кримінальні правопорушення проти обов'язку проходження військової служби;
- Кримінальні правопорушення проти порядку здійснення охорони, нагляду або виконання інших обов'язків;
- Кримінальні правопорушення, які створюють загрозу для боєздатності або збройних сил;
- Кримінальні правопорушення проти обов'язків членів сил оборони.

Натомість, Глава XIII «Кримінальні правопорушення проти людства, миру та військові злочини» КК ЧР містить два розділи та загальні положення:

- Кримінальні правопорушення проти людства;
- Кримінальні правопорушення проти миру та військові злочини.

Відповідно, в Розділі 1 «Кримінальні правопорушення проти військової субординації та військової честі» XII Глави містяться 9 секцій: Невиконання наказу (375); Невиконання наказу з необережності (376); Супротив та примус до порушення військового обов'язку (377); Образа між військовослужбовцями (378); Образа між військовослужбовцями, вчинена із застосуванням насильства або погрози насильства (379); Образа військовослужбовця рівного рангу, вчинена із застосуванням насильства або погрози насильства (380); Насильство щодо старшого офіцера (381); Порушення прав та охоронюваних інтересів військовослужбовців рівного рангу (382); Порушення прав та охоронюваних інтересів підпорядкованих військовослужбовців та військовослужбовців нижчого рангу (383) [11].

Розділі 2 «Кримінальні правопорушення проти обов'язку проходження військової служби» XII Глави включає лише чотири секції: Ухилення від військової служби (384); Ухилення від військової служби з необережності (385); Дезертирство (386) та Добровільна відмова від служби (387) [11].

В Розділі 3 «Кримінальні правопорушення проти порядку здійснення охорони, нагляду або виконання інших обов'язків» XII Глави включено чотири секції: Уникнення виконання охоронних, наглядових чи інших обов'язків (388); Порушення обов'язку охорони (389); Порушення наглядового чи іншого обов'язку (390); Порушення обов'язків під час протиповітряної оборони (391) [11].

Розділ 4 «Кримінальні правопорушення, які створюють загрозу для боєздатності або збройних сил» XII Глави включає шість секцій: Загроза для морального стану військовослужбовців (392); Порушення службового обов'язку військовослужбовця (393); Боягузтво перед ворогом (394); Невиконання бойового завдання (395); Залишення військових матеріалів (396); Здача військовослужбовців та військових матеріалів ворогу (397) [11].

Цікаво, що Розділ 5 «Кримінальні правопорушення проти обов'язків членів сил оборони» включає лише одну статтю – «Порушення службових обов'язків членом сил оборони» (секція 398), а, окрім того, «Положення про кримінальні правопорушення», зокрема: невиконання наказу (секція 375), невиконання наказу з необережності (секція 376), образа між військовослужбовцями (секція 378), образа між військовослужбовцями, вчинена із застосуванням насильства або погрози насильства (секція 379), образа військовослужбовця рівного рангу із застосуванням насильства або погрози насильства (секція 3810), насильство щодо старшого офіцера (секція 381), порушення обов'язку охорони (секція 389), порушення наглядового чи іншого обов'язку (секція 390), що також поширюються на членів сил оборони [11].

Розділ 1 «Кримінальні правопорушення проти людства» XIII Глави включає шість секцій: Геноцид (400); Агресія проти людства (401); Апартеїд чи дискримінація груп людей (402); Створення, підтримка та сприяння руху, направлено на придушення прав і свобод людини (403); Висловлення симпатій руху, спрямованому на придушення прав і свобод людини (404); Заперечення, оспорування, схвалення та виправдання геноциду (405) [11].

В Розділі 2 «Кримінальні правопорушення проти миру та військові злочини» XIII Глави включено дванадцять секцій: Підготовка до наступальної війни (406); Розпалювання наступальної війни (407); Загальні положення (408); Дії, що загрожують миру (409); Невиконання міжнародних зобов'язань (410); Використання заборонених засобів та методів ведення бою (411); Військова агресія (412); Гноблення населення (413); Розкрадання в зоні бойових дій (414); Незаконне використання міжнародних та державних символів (415); Незаконне використання прапору та зловживання перемир'ям (416); Завдання шкоди парламентару (417) [11].

Крім того, XIII Глава КК ЧР включає Розділ 3 «Загальні положення», який у свою чергу містить лише одну секцію – «Відповідальність командира» (418), у який зазначається, що військовий командир підлягає кримінальній відповідальності за злочини геноциду (секція 400), агресія проти людства (секція 401), підготовка до наступальної війни (секція 404), розпалювання наступальної війни (секція 407), використання заборонених засобів та методів ведення бою (секція 411), військова агресія (секція 412), гноблення населення (секція 413), розкрадання у зоні бойових дій (секція 414), незаконне використання міжнародної та державної символіки (секція 415), незаконно використаний прапор та зловживання перемир'ям (секція 416), завдання шкоди парламентару (секція 417) тощо.

Насамперед відзначимо, що цікавим є і сам поділ КК ЧР на глави: Військові кримінальні правопорушення (Глава XII) та Кримінальні правопорушення проти людства, миру та військові злочини (Глава XIII). Зазначене дозволяє класифікувати та розмежувати кримінально-правове забезпечення воєнної безпеки Чехії.

Звернімося до кримінальних правопорушень проти військової субординації та військової честі, які виписані у Главі XII Розділу 1 КК ЧР, які вдало презентовані у зазначеному законодавчому акті, адже насамперед виписано гіпотезу та диспозицію, визначено санкції за невиконання наказу (секція 375) або невиконання наказу з необережності (секція 376).

Конкретно виписано структуру статей: «Супротив та примус до порушення військового обов'язку» (секція 377), «Образа між військовослужбовцями» (секція 378); «Образа між військовослужбовцями, вчинена із застосуванням насильства або погрози насильства (секція 379); «Образа військовослужбовця рівного рангу, вчинена із застосуванням насильства або погрози насильства» (секція 380); «Насильство щодо старшого офіцера» (секція 381); «Порушення прав та охоронюваних інтересів військовослужбовців рівного рангу» (секція 382) тощо.

Цікавим для України є досвід включення до XII Глави КК ЧР розділу в якому визначаються кримінальні правопорушення проти обов'язку проходження військової служби, зокрема «Ухилення від військової служби» (секція 384); «Ухилення від військової служби з необережності» (секція 385); «Дезертирство» (секція 386), «Добровільна відмова від служби» (секція 387) тощо.

Висновки. Таким чином, вбачається, що чинне кримінально-правове законодавство України регламентує достатній перелік різного роду аспектів забезпечення воєнної безпеки, в умовах розширення масштабів використання різних видів «військовізації» в Україні в умовах правового режиму воєнного стану. Тож, необхідним є комплексне та розширене оформлення відповідних складів в рамках не одного розділу КК України, а, за прикладом КК ЧР, оформлення у кількох главах та розділах відповідного законодавчого акту.

Крім того, вбачається за необхідне систематизувати існуючи в Україні підходи до понятійно-категоріального апарату щодо злочинів проти встановленого порядку несення військової служби, а також проти людства та миру.

Відтак, пропозиція по структуруванню КК України вбачається обґрунтованою і може стати запорукою вдосконалення кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки нашої держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зеленський у Чехії: Готуємо хороші новини. Deutsche Welle. URL: [https:// www.dw.com/uk/zelenskij-pribuv-do-kehii-gotuemo-horosi-novini-sodo-aviacii/a-72430566](https://www.dw.com/uk/zelenskij-pribuv-do-kehii-gotuemo-horosi-novini-sodo-aviacii/a-72430566).
2. Паливода В.О. Оцінка спецслужбами Чеської Республіки безпекової ситуації в країні та навколо неї. Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/mizhnarodni-vidnosyny/otsinka-spetssluzhbamy-cheskoyi-respubliki-bezpekovoji>.
3. Воєнна безпека України на межі тисячоліття [О.В. Литвиненко, Г.М. Перепелиця та ін.]: монографія / Національний ін-т стратегічних досліджень при Президентові України. К.: Стилос, 2002. 396 с.
4. Артемов В.Ю. Порівняльний аналіз кримінально-правового забезпечення воєнної безпеки в Україні, Грузії та республіки Польщі. *«Аналітично-порівняльне правознавство»*. Ужгородський національний університет. Випуск 4. 2024. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.04.81>.
5. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби. [Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба та ін.] Х.: Право, 2011. 184 с.
6. Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 12–13 жовт. 2017 р. Харків: Право, 2017. 560 с.
7. Мігаль М. Розвиток громадянського суспільства в умовах війни: рекомендації для міжнародних партнерів / Інститут аналітики та адвокації. URL: <https://iaa.org.ua/articles/civil-society-development-in-times-of-war-recommendations-forinternational-partners>.
8. Воєнна доктрина України. Указ Президента України від 24 вересня 2015 року № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n8>.
9. Лаврьонов Р.П. Військова безпека: аналіз стану трансформації системи управління. *Київський часопис права*. 2022. № 4. URL: <http://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/229>.
10. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 11-те вид., переробл. та допов. Київ ВД «Дакор», 2019. 1384 с.
11. Кримінальний кодекс Чеської Республіки. перекл. О.В. Коротюк. К.: ОВК, 2020. – 264 с.